

## YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ ARAPÇA–TÜRKÇE ÇEVİRİLERDE ETİK SORUNLAR: KÜLTÜREL VE BAĞLAMSAL BOYUTLARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Merve DOĞU\* & Sezer YILMAZ\*\*

Öz

*Teknolojinin gelişmesiyle birlikte pek çok alanda yer edinen yapay zekâ, çeviri araçlarının yenilenmesine ve dil işleme kapasitesinin artmasına olanak tanımaktadır. Yapay zekâ destekli çeviri araçları, teknik, edebî veya bilimsel metinlerde verimlilik ve erişim açısından önemli dönüşümler sağlamaktadır. Ancak bu araçların hız ve maliyet avantajlarına karşın, çeviri ürünlerinin yeterliliği, bağlamsal doğruluğu ve etik ilkelere uygunluğu tartışmalıdır. Bu çalışmada, literatürde sınırlı biçimde ele alınan Arapça–Türkçe dil çiftinde yapay zekâ destekli çeviriler; özellikle ChatGPT-5 çıktıları ile insan çevirileri karşılaştırılarak incelenmiştir. Çalışma, yalnızca teknik doğruluk yerine, sadakat, kültürel uyum ve şeffaflık olmak üzere üç temel etik ilke çerçevesinde analiz yaparak etik odaklı bir değerlendirme modeli önermektedir. Özellikle kültürel öğeler barındıran yazınsal metin türlerinden örnekler seçilmesi, çalışmanın, makine çevirisinin kültürel bağlamı yakalama kapasitesine dair özgün bulgular ortaya koymasını sağlamıştır. Analizler sonucunda tespit edilen etik sorunlara çözüm önerileri sunularak, yapay zekâ çeviri sistemlerinin bu dil çiftinde daha güvenilir ve kültürel bağlama duyarlı hâle getirilmesine yönelik katkı sağlanmıştır. Dolayısıyla çalışma, yalnızca mevcut durumu belgelemekle kalmayıp, aynı zamanda etik ilkelerin dil çiftine özgü olarak tanımlanmasına ve sınırlarının belirlenmesine yönelik literatüre bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.*

**Anahtar Kelimeler:** Çeviride Etik, Çeviri ve Yapay Zekâ Etiği, Etik İlkeler, Arapça–Türkçe Çeviri.

\* Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi Arapça Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, mdoğu@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2478-4973>

\*\* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, sezyilmz@outlook.com, <https://orcid.org/0000-0002-0486-571X>

**Önerilen Atıf:** Doğü, M. & Yılmaz, S. (2026). Yapay zekâ destekli Arapça–Türkçe çevirilerde etik sorunlar: Kültürel ve bağlamsal boyutların karşılaştırmalı analizi. *Akademik Hassasiyetler*, (30), 725-742. <https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1763727>

## ETHICAL ISSUES IN AI-POWERED ARABIC-TURKISH TRANSLATIONS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF CULTURAL AND CONTEXTUAL DIMENSIONS

### **Abstract**

*Artificial intelligence, which has increasingly permeated various fields with technological advancements, has enabled the development of translation tools and enhanced language processing capabilities. AI-assisted translation tools bring significant transformations in terms of efficiency and accessibility across technical, literary, and scientific texts. However, despite their advantages in speed and cost-effectiveness, the adequacy, contextual accuracy, and ethical compliance of translation outputs remain open to debate. This study examines AI-assisted translations in the Arabic–Turkish language pair—an area that remains under-researched in the literature—by comparing outputs generated by the ChatGPT-5 system with human translations. Rather than focusing solely on technical accuracy, the study proposes an ethics-oriented evaluation model based on three core principles: fidelity, cultural appropriateness, and transparency. The selection of examples from literary texts containing culturally embedded elements enables the study to present original findings regarding the capacity of machine translation to capture cultural context. Based on the ethical issues identified through the analyses, the study offers practical recommendations aimed at improving the reliability and cultural sensitivity of AI-based translation systems in this language pair. Accordingly, the study not only documents the current state of AI-assisted translation but also contributes to the literature by proposing a framework for defining and delimiting ethical principles specific to the Arabic–Turkish language pair.*

**Keywords:** *Ethics in Translation, AI and Translation Ethics, Ethical Principles, Arabic–Turkish Translation.*

### **Giriş**

Toplumlar arasında kültürel aktarımı ve iletişimi sağlayan dil, çeviri aracılığıyla bilimsel, kültürel ve düşünsel ürünlerin farklı dillere aktarılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda çeviri, dilsel bir iletiden çok toplumlar arası köprü görevi görerek anlam inşasını şekillendirmektedir. Teknik, edebî ya da diploması gibi çeşitli metinlerde bilgi aktarımı sağlayan çeviri, teknolojinin gelişmesiyle birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. Yapay zekâ destekli çeviri teknolojileriyle birlikte çeviri; hız ve verimlilik gibi faktörlerin etkisiyle çok dilli iletişim alanlarında etkili bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum çeviri sürecinin aktif bir şekilde ilerlemesini sağlasa da beraberinde kültürel ve anlamsal bağlamın doğru şekilde aktarılmasını zorlaştırmaktadır. Çeviri teknolojilerinde kaydedilen gelişmeler küresel iletişimin etkin olarak kullanılmasını mümkün kılmakla birlikte birtakım etik sorunları da gündeme getirmektedir (Yılmaz, 2024, s. 38). Teknolojik gelişmelerin çeviri sahasında etkili olması ve yapay zekâ çeviri araçlarının çeviri sürecini değiştirmesi “çevirmenin görünürlüğünü” büyük oranda değiştirmektedir. Yapay zekâ

destekli çeviri araçlarının bu denli çeviri sektörünü etkilemesi teknik yeterliliğin yanında etik sorumlulukları da gündeme getirmektedir.

Etik kavramının tanımı yapılırken genellikle ahlak ve etik arasındaki fark vurgulanmaktadır. Ahlak, toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen değer yargılar bütünüyken; etik, bireylerin davranışları göz önünde bulundurularak toplumdan beklenen yasalara uyum, güvenilirlik ve çevreye zarar vermeme gibi özellikleri içerisinde barındırmaktadır (Aktaş, 2014, s. 24). Bu çerçevede ele alındığında ahlak, bireylerin öznel değerlendirmelerine, inanç ve kültürel öğelerine göre şekillenen normlar bütünüyken, etik belirli konu ya da alanlarda ortaya çıkan ve denetlenebilen davranış biçimini ifade etmektedir.

Etik kavramı, makine ve yapay zekâ etiği çerçevesinde ele alındığında iki temel yaklaşım öne çıkmaktadır. “Makine etiği”, yapay zekâ sistemlerine ahlaki karar alma yetisinin kazandırılmasını hedeflerken; “yapay zekâ etiği” ise daha geniş bir perspektiften, yapay zekâ teknolojilerinin geliştirilmesi ve kullanımı sürecinde ortaya çıkan etik sorunları inceleyen bir çerçeve sunmaktadır (el-Kadery ve Almority, 2025, s. 2). Bu bağlamda “etik yapay zekâ” kavramı, yapay zekâ sistemlerinin ahlaki ilkelere uygun şekilde tasarlanmasını sağlayarak kullanıcı güvenliğini artırmayı amaçlayan bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Çevirinin, kültürel alanlarda etkili olması ve toplumların birbiriyle olan ilişkisini şekillendirmesi, etik sonuçları da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple de çeviriyi sadece dilsel bir aktarım olarak değil, ideolojik alanda şekillenen ve etik ilkeleri içeren bir süreç olarak ele almak gerekmektedir. Çevirmenin çeviri etkinliğini gerçekleştirirken kaynak metne, yazara ya da hedef metne olan sorumluluğu ve sınırlılığı “çeviri etiği” kapsamına girmektedir (Baytar, 2021, s. 65). Çünkü çevirmen çeviri eylemi sürecinde karar alırken özgür olduğu ölçüde etik sorumluluk taşımaktadır. Dolayısıyla çevirmen, tercihleri sonucunda sadece anlamsal bir aktarımdan çok ideoloji, ahlaki ve kültürel yönünü de ortaya koyarak etik ilkeleri benimsemektedir. Çevirmenin etik ilkeleri benimsemesi, çeviri ürününün niteliğini de etkilemektedir. Yapay zekâ çevirisinin farklı alanlarda ortaya koyduğu başarısı zamanla artsa da bazı noktalarda sınırlarını zorlayan ve geliştirmesi gereken noktaların olduğunu ifade etmek mümkündür. Kültürel öğelerin fazla olduğu çevirilerdeki başarı oranı, sağlık, hukuk, tıp gibi teknik çevirilerdeki başarı oranına kıyasla daha az olabilmektedir. Metinler arasındaki bağlamı kurmada güçlük çeken yapay zekâ tam olarak bu noktada insan çevirmenlerinin müdahalesine ihtiyaç duymaktadır.

Etik kavramı köken olarak Yunancadan gelmekte ve *ethos* sözcüğünden türemektedir. İki farklı kullanım alanına sahip olan etik, birinci kullanımında töre, alışkanlık anlamlarını taşırken; ikinci kullanımında ise, etik doğrultusunda davranış sergileyen bireyin geleneksel eylem kurallarını sorgulayarak ve düşünerek iyiyi gerçekleştiren kişi olarak tanımlanmaktadır.

Aristoteles, etik kavramını mantık, matematik, fizik gibi kuramsal felsefeden ayırarak bağımsız bir felsefe alanı olarak tanımlayan ilk filozoftur (Pieper, 2012, ss. 30-31). Etik, birden fazla anlamı içerisinde barındırmakta ve farklı disiplinlerde anlam yönüyle değişkenlik göstermektedir. “İnsanların, davranışlarını kendilerine göre düzenlediği bir ilkeler sistemi ya da dizisi” (Stroll vd., 2009, s. 11) olarak da tanımlı yapılan etik terimi, bireylerin ve toplumların değer normlarını ve ahlaki yükümlülüklerini yönlendiren belirleyici bir unsurdur. Etik, günlük hayatın içinden doğan ve insan eylemlerinde aktif olarak kullanılan, kullanıldığı konuya göre anlam yönüyle değişkenlik gösteren bir olgudur. “Kişinin eylem ve tutumlarına yön veren ahlaki ilke ve değerlerin bütünü” olarak da ifade edilen etik kavramı, siyaset, çevre, tıp ve iletişim vb. alanlarda karşımıza çıkmakta olup, bireylerin toplum içerisindeki karşılıklı ilişkilerini de incelemektedir.

İnsan hayatının her alanında yer alan etik kavramı, insan eylemlerini “iyi” ve “kötü” veya “ahlaki olarak doğru- yanlış” ölçütler çerçevesinde değerlendirilmesine olanak tanımakta, bireyin etik çerçevede karar almasında etken rol oynamaktadır (Thwala, 2023, s. 80). Bu bağlamda etik, teorik bir olgudan çok insanın içerisinde bulunduğu kültürel değerler ve toplumsal normlar ile belirleyici olan dinamik bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Etik, bireyin toplumsal ve mesleki ilişkilerinin şekillenmesinde etkili olan ve davranışlarını sorgulamasına olanak tanıyan temel bir disiplindir. Bu sebeple etik, insan davranışlarının neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirilmesine ve bireyin amaç doğrultusunda hareket etmesine zemin hazırlamaktadır. Etiğin amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Mahmutoğlu, 2009, s. 230).

- İnsan pratiğini ahlaki niteliği bakımından açıklamak,
- Eleştirel, ahlak tarafından belirlenmiş bir bilinç geliştirmek,
- Eleştiri için etik argümantasyon biçimi ve temellendirme süreçleri oluşturmak,
- Ahlaki eylemin insanın keyfine bağlı olmadığını, aksine insan olarak varlığının vazgeçilmez bir niteliği olduğunu göstermek.

Yapay zekâ, insan zekâsının anlama, öğrenme gibi bilişsel süreçlerini taklit ederek verileri işlemesi; entegre edilen algoritmaların ise zamanla geliştirilerek sistemin daha etkin hâle getirilmesi olarak ifade edilmektedir (Tekbey ve Alaybeyoğlu, 2023, s. 145). Yapay zekâyâ dair yapılan tanımlamalar arasında, hayatımızın her alanında yer edinen teknolojilere de vurgu yapılmaktadır. Bu tanımlamalardan biri de “Yapay zekâ insan zekâsının ileri teknoloji ile kopyalanmış, mantıklı ve matematiksel kararlar verebilen teknoloji sistemidir (Topakkaya ve Eyibaş, 2019, s. 84)” şeklindedir. Bu tanımdan yola çıkarak yapay zekânın verileri analiz etmesiyle birlikte karar verme ve problem çözme süreçlerini hızlı ve etkili bir şekilde kullanıcıya sunduğunu ifade etmek mümkündür. Günümüzde sağlık, savunma sanayi, eğitim gibi pek çok alanda hızla yer edinen yapay zekâ, sunduğu hız, zaman

tasarrufu ve iş yükünün hafiflemesi gibi birçok kolaylığı sağlarken olumsuz sonuçları ve endişeleri de beraberinde getirmektedir. Yaşanabilecek olumsuz sonuçları en aza indirmek ve önlemek için insan haklarının ön planda olduğu yaptırım ve uygulamalar geliştirilerek, etik çerçeve çizilmesi öngörülmektedir.

Yapay zekâ, uzmanlar tarafından geliştirilirken, kullanım alanlarını ve performanslarını ileri düzeye taşımak amacıyla insan beynini kaynak olarak kullanmakta, üretim sürecinin etkin olmasıyla birlikte yapay zekâ belirli nitelikleri içerisinde barındırmaktadır. Yapay zekâda yer alması gereken özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Russell ve Norvig'den akt. Karabağ, 2021, ss. 752-753):

- “Dil becerisi ile başarılı bir şekilde iletişim kurabilmesi
- Algıladıklarını, bilgiyi sergilemesi ve muhafaza edebilmesi
- Anlayıp değerlendirmesi ve depoladığı bilgileri kullanabilmesi
- Yeni koşullara uyum sağlaması ve durumları tahmin veya tespit edebilmesi
- Nesneleri görüp algılamak için bilgisayar görüşüne sahip olması
- Robotik nesneleri hareket ettirmesi ve komutlarla veya komutlardan bağımsız hareket edebilmesi.”

Yapay zekânın ortaya çıkışı, makinelerin insana özgü olan anlama, düşünme gibi bilişsel süreçleri algılayıp algılamayacağı varsayımına dayanmaktadır. Alan Turing, insanların sorunlarını çözmek için kullandığı mantığı, makinelerin de yapıp yapmayacağı konusunda soru yönelmiş ve bu konuyu 1950 yılında kaleme aldığı “Hesaplama Makineleri ve Zekâ” isimli makalesinde ele almıştır (Turing'den akt. Bardakçı ve Karaman, 2022, s. 59). Bilgisayar bilimcisi ve İngiliz matematikçisi olan Turing, II. Dünya Savaşı'nda makine zekâsı düşüncesini ortaya koyarak, karmaşık matematiksel hesapları bir sistem ile yapılmasını sağlayan Turing makinesini bulmuştur (Yılmaz, 2021, s. 204). Yapay zekânın tarihi gelişim süreci yıllar öncesine dayanmış ve her dönemin getirdiği ihtiyaçlara göre şekillenmiştir.

John McCarthy tarafından ilk defa önerilen “yapay zekâ” terimi 1956 yılında gerçekleştirilen Dartmouth Yaz Konferansı'nda gündeme getirilmiştir. Yapay zekâyı “akıllı makineler, özellikle akıllı bilgisayar programları yapma bilimi ve mühendisliği” olarak ifade eden McCarthy yapay zekânın kurucularından biri sayılmaktadır (Bardakçı ve Karaman, 2022, s. 59). Cahit Arf, 1959 yılında sunduğu “Makineler Düşünebilir mi ve Nasıl Düşünebilir?” başlıklı konferansında, yapay zekâ kavramını “*düşünen makineler*” ve “*elektronik beyinler*” (Arf, 1959, s. 94) ifadeleriyle tanımlamış; makinelerin bazı işlevleri insan beynine kıyasla çok daha hızlı gerçekleştirebileceğine dikkat çekmiştir. Yıllar öncesinde insan beyni ve makinelerin karşılaştırılmaya ihtiyaç duyulması, yapay zekâ tanımlarında insana özgü

niteliklere başvurulması gibi etkenler yapay zekânın, insan zekâsını taklit ederek ortaya çıktığını ve zamanla gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Yapay zekânın gelişim süreci, dönemin ihtiyaçlarına göre değişkenlik göstermiştir. 1960 yılında ivme kazanan teknolojik dönüşümler, 1965-1970 yılları arasında insan zihninde tasavvur edilen potansiyelin çok azının gerçekleştirilebildiğini ortaya koymuştur. Bu dönemde, akıllı bilgisayarların kısa sürede üretilebileceğine dair tahminler yürütülmüşse de bu tür sistemlerin sanıldığı kadar kolay geliştirilemeyeceği anlaşılmıştır. 1970-1975 yılları arasında yapay zekâ, hastalık teşhisi konusunda kullanılan sistemlerin geliştirilmesiyle sağlık alanında uygulanmaya başlanmıştır. 1975-1980 döneminde ise yapay zekâ, psikoloji ve dil bilim gibi alanlarda kullanımı artmaya başlamıştır. 1984-2020 arasında yapay zekâ sanayi, sağlık ve iş dünyası başta olmak üzere birçok alanda gelişim göstermiştir (Köse, 2021, s. 23). Yapay zekânın zaman içinde gelişim göstermesi, toplumsal etkilerine dair kaygıları ve etik sorgulamaları da beraberinde getirmiştir.

## 1. YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ ÇEVİRİDE ETİK BOYUT

Diller arası aktarım ve iletişimi sağlayan çeviri olgusu, kültürler arası köprü görevi görmektedir. Zamanla tanımı ve kullanım amacı değişim gösterse de çeviri her dönemin ihtiyaçlarına göre yeniden şekillenmiştir. Günümüzde farklı sektörlerde yer edinen yapay zekâ teknolojileri, çeviri alanında da etkili olmuştur. Yapay zekâ teknolojileri, yazılı ve sözlü çevirilerde çeviri süreçlerinin verimliliğini büyük oranda etkileyerek, çeviri sektörüne dinamik bir yapı kazandırmıştır.

Yapay zekâ teknolojilerinin, çeviri alanındaki hız ve başarı oranı kullanıldığı alana göre değişkenlik göstermektedir. Günlük dilde ya da teknik metinlerde başarılı olsa da yazınsal çevirilerde özellikle dilsel ve kültürel ifadelerin tam karşılığını bulma noktasında güçlük çektiğini ifade etmek mümkündür. Deyim ve atasözleri gibi kültürel unsurların çeviriye aktarımı noktasında hata oranı artabilmektedir.

Makine çevirisi sisteminin, ilk tasarım süreçlerinde sözcük dağarcığının sınırlı ve dilbilgisi kurallarının yetersiz olduğu bilinmektedir (Tok, 2020, s. 398). Bu sınırlılıklar, belirli amaçlara yönelik geliştirilen makine çevirisi sistemlerinde yeni yöntemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Makine çevirisi ilk olarak “kural tabanlı makine çevirisi” modeliyle gelişim göstermiş, yapılan birçok deneme sonucunda Georgetown-IBM tarafından 1954 yılında gerçekleştirilen alandaki ilk denemeye birlikte kural tabanlı makine çevirileri gelişim göstermeye başlamıştır (Yılmaz, 2023, s. 346). Yapay zekâ çevirisi alanında kullanılan nöral makine çevirisi modelleri, insan beyninin işlevini örnek alarak, etkili ve doğru çeviriler ortaya koymak için iki dilli metin verisini işlemektedir. Yapay zekâ teknolojilerinde kullanılan çeviri araçları, doğal dil işleme (NLP) ve veri odaklı öğrenme teknikleri (Kurt, 2024, s. 640) ile hedef dilin işlenmesi için bir dil modeli oluşturarak; bir dildeki kelimelerin

dizilimini tahmini olarak düzenleyip belirli bir kelime grubundan sonra gelecek olan sözcüklerin olasılığını hesaplamaktadır (Şenyaman, 2023, s. 1058). Yapay zekâ destekli çeviri araçlarına entegre edilen algoritmalarla birlikte, çevirilerde yaşanan kültürel ve deyimsele ifadelerin aktarım zorluğu ortadan kalkabilmektedir. Yapay zekâ çeviri araçlarının tercih edilmesinde birçok etken yer almaktadır. Bu etkenler arasında yer alan hız ve doğruluk geleneksel çeviri yöntemlerini geri planda bırakmaktadır. Aynı zamanda yapay zekâ, geniş kitleler tarafından konuşulan dillerin yanı sıra lehçelerle birlikte belirli bölgeye özgü dillerin çevirisini de etkin ve hızlı şekilde yapabilmektedir.

Yapay zekânın her sektörde aktif bir şekilde yer alması “*insan gücünün yerini makineler mi alıyor?*” sorusunu akillara getirmekte ve bu durum insanın toplumsal hayattaki rolü konusunda endişe uyandırmaktadır. Çeviri sektöründe de etkili olan yapay zekâ, çevirmenlik mesleği geleceği hakkında soru işaretlerine neden olsa da yapay zekâ destekli çeviri teknolojilerinin çevirmenin işini kolaylaştırdığını söylemek yerinde olur. Son zamanlarda çeviri sektöründe yaşanan teknolojik gelişmelere paralel olarak, her çevirmenin teknolojik gelişmeleri takip etmesi ve uygulaması gerektiğini ifade etmek mümkündür. Çünkü “çevirmenin geleceği yoktur” varsayımı ancak “teknolojiye hâkim olmayan çevirmenlerin geleceği yoktur (Yılmaz, 2023, s. 346)” gerçeğiyle çürütülebilir. İnsan çevirisi ve yapay zekâ çevirisi arasında tam bir eşdeğerliğin sağlanabilmesi için yapay zekâ teknolojilerinin kaynak dilde yer alan kültürel unsurların yanı sıra ifade biçimleri ve mecaz anlamlar gibi farklı parametreleri hedef dilde aktarım sağlaması gerekmektedir. Çevirinin ruhunu yansıtırma noktasında, yapay zekâ destekli çeviri programları akıcılığı ve doğallığı tam olarak yakalayamamaktadır. Bunun nedenleri arasında yapay zekânın insan gibi yaratıcı düşünme ve sezgisel yaklaşma özelliğine sahip olmaması yer almakta, bu durum da insan çevirisine büyük oranda ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Makine çevirisi alanında yapılan çevirilerde, çevirideki tarihsel ve bağlamsal ifadeler, kelime oyunları ya da karmaşık yapıların doğruluğunun gözden geçirilmesi noktasında çevirmenler, “son düzeltme” sürecinde metni anlamlı hale getirmektedir. Bu noktada, yapay zekâ çevirilerinin tek başına yeterli olmadığı durumlarda insan çevirisine ihtiyaç duyulduğunun altını çizmek gerekir.

Yapay zekâ etiği ve etik yapay zekâ kavramları, insan ve toplum arasında etkileşim içerisinde olan dinamik süreçlerdir. Yapay zekâ etiğini kavramsal düzeyde anlamak, etik bir yapay zekâ oluşturmaya olanak sunacaktır. Yapay zekâ sistemleri için etik bir değerlendirme yapılabilmesi için “Yapay zekâyâ *ahlak* algoritması yüklenebilir mi?” sorusuna yanıt verilmesi yerinde olacaktır. Çünkü sürekli gelişen bu yapıların etik değerlere sahip olup olmadığı ve insan hayatını riske atabilecek özellikleri barındırması, yapay zekânın insan hakları ve adalet ilkeleri gözetilerek tasarlanması gerektiğini ortaya koymaktadır (Yeşilkaya, 2022, s. 950). Bu durum, yapay

zekâ etiğinin sadece makineleşmiş sistemlerdeki teknik becerisiyle değil; aynı zamanda toplumların değerleri ve kültürel normlarına ilişkin beklentileriyle de doğrudan ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla da yapay zekâ, etik çerçevede incelenmesi ve düzenlemelere tabi tutulması gereken disiplinler arası bir yapıdır.

Yapay zekâdan önce makineleşmiş sistemler, yalnızca insan fiziksel gücüne yardımcı olmak amacıyla kullanılmış olsa da yapay zekânın geliştirilmesiyle birlikte insan beyni ve zekâsı gerektiren işlemlerde de kullanılmaya başlanmıştır (Turan vd., 2022, s. 293). İnsan beyninden ilham alınarak yapay zekâya çeşitli algoritmaların yüklenmesiyle birlikte yaşanan gelişmeler her sektörde köklü değişikliklerin ortaya çıkmasında etken rol oynamıştır. Teknolojik gelişmelerin hızla artmasıyla birlikte insan gücüne duyulan ihtiyacın da zamanla azalacağı ve beraberinde zorlukların da ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

Yapay zekâya farklı özelliklerin ve ileri düzeyde sistemlerin entegre edilmesiyle birlikte insan hayatındaki ve toplumdaki etkisi de büyük oranda artmıştır. Yapay zekâ sistemlerinde otonom karar alma yetenekleri artıkça belli sorumluluklar da ortaya çıkmaktadır. Toplumsal, hukuki ve etik normların yapay zekâ sistemlerine entegre edilebilmesi, bu normları tanımlayarak yorumlayabilen ve karar mekanizmalarında uygulayabilen etik tabanlı algoritmaların geliştirilmesi gerekmektedir (Dignum, 2018, s. 1). Yapay zekâ sistemlerinin, insan hakları, doğruluk, adalet ve eşitlik gibi değerlerin göz önünde bulundurularak hareket etmesini sağlamak insan hayatını riske atan ihtimallerin en aza indirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Etik, yalnızca bireylerin toplumsal yaşamındaki davranışlarını değil, aynı zamanda mesleki faaliyetlerini de yönlendiren bir ilkelere bütünüdür. Çeviri pratiği de bu bağlamda, kültürlerarası iletişim sorumluluğu taşıyan bir alan olarak etik perspektiften değerlendirilmelidir. Etik ilkeleri göz önünde bulundurması gereken mesleklerden biri de çevirmendir. Toplumun bir parçası olan ve kültürlerarası aktarım görevini üstlenen çevirmen, mesleğinin getirisi olan hukuk ve etik normlara uyması önem arz etmektedir. Çevirmen, çeviri sürecinde farklı kültürlerarasındaki köprü görevini üstlenerek çeviri eyleminin etik yönüne yoğunlaşmaktadır.

Çeviri etkinliğinin etik boyutu üzerine yer alan görüşler arasında Künzli “çevirmenin görevleri” veya “hakları” konusunda değerlendirmede bulunmuştur. Chesterman ise dört çeviri etiği olduğunu önerir: “temsil”, “hizmet”, “iletişim” ve “normlara” dayalı çeviri etiğinin ilk modeli olan “temsil etiği”ne göre çevirmen çeviri etkinliğini, kaynak metni göz önünde bulundurarak, değişim ve ekleme yapmadan gerçekleştirmelidir. Kutsal metinler bu etiğe örnek olarak gösterilebilir çünkü temsil etiği modeli, sadakatin ve hakikatin değerlerini yansıtarak kaynak metnin orijinallliğini yansıtmaktadır. “Hizmet etiği” modelinde ise çeviri daha çok ticari hizmet olarak nitelendirilmektedir. Chesterman’ın ele aldığı üçüncü iletişim etiği”



modeli ise çevirmeni kültürlerarası aracı olarak görmektedir. Sonuncu olan “norma dayalı etik model”de ise çevirilerin nasıl olması gerektiği, okuru ve müşteriyi şaşırtmayan çevirinin nasıl olması gerektiği ile ilgilenen güven merkezli bir modeldir (Chesterman, 2001, ss. 139-141).

### **1.1. Arapça-Türkçe Dil Çiftinde Yapısal Zorluklar ve Etik Değerlendirme**

Dillerde bazı kelimelerin farklı anlamlara gelmesi, fonetik açıdan değişikliklerin yer alması ya da dilbilgisi yönüyle zengin olması gibi etkenler makine çevirilerinde bazı zorlukların yaşanmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla dillerin yapıları ve özellikleri, makine çevirisi yoluyla elde edilen çeviri ürünlerinin başarı düzeyini ve niteliğini etkilemektedir.

Arapça–Türkçe dil çifti bağlamında, yapay zekâ temelli çeviri sistemlerinin diğer dil çiftlerine kıyasla kalite açısından daha sınırlı sonuçlar ürettiği gözlemlenmektedir. Bu durum, Arapçanın karmaşık sözdizimsel yapısı ve zengin morfolojik özellikleri ile doğrudan ilişkilidir. Benzer şekilde, Türkçenin eklemeli dil yapısı ve zaman-kip kategorilerindeki çeşitlilik de yapay zekâ tabanlı çeviri çıktılarının doğruluğunu ve tutarlılığını önemli ölçüde etkilemektedir (Yılmaz, 2023, s. 348). Arapçanın çok anlamlı kelimelere sahip olması makine çevirisinde çeşitli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Çünkü bağlamsal anlam değişkenliği, kelimenin taşıdığı manaya ve cümle içindeki bağlama göre farklılık göstermektedir. Yorum becerisini de gerektiren bu süreç, yapay zekâ çeviri araçlarında gelişmekte olan bir alandır. Arapçada yer alan müzekker (eril) – müennes (dişil), isimlerin tekil, ikil ve çoğul yapıları ve zamir kullanımı gibi dilsel özellikler, yapay zekâ çevirilerindeki başarı oranını etkilemekte bağlama uygun bir şekilde aktarım yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, en güncel versiyon olan ChatGPT-5 modeli kullanılarak ilgili analiz ve değerlendirmelere ilişkin bilgiler sunulmuştur. Arapça- Türkçe dil çifti özelinde karşılaşılan etik sorunlar, etik ilkeler çerçevesinde incelenerek; kaynak metne sadakat, kültürel uyum ve şeffaflık başlıkları altında açıklanmıştır. Etik ilkeler, Arap dilinin kültürel ve yapısal özellikleri bağlamında Türkçeye aktarım örnekleriyle değerlendirilmiştir. Yapılan inceleme doğrultusunda, yapay zekâ destekli çeviri ürünlerinin etik açıdan taşıdığı riskler ve gereklilikler açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

*Kaynak Metne Sadakat:* Kaynak metne sadakat, etik bir çeviri sürecinin temelini oluşturur, bu ilke doğrultusunda çevirmenin kaynak metne sadık kalması ve iletiyi koruyarak hedef metni aktarması beklenmektedir (Ahmadova, 2025, s. 5). Bu aşamada çevirmenin, hedef kitle için anlaşılabilirliği ve bağlamsal uygunluğu sağlarken, iletideki kültürel nüansları koruyup korumama konusunda etik bir şekilde karar vermesi gerekmektedir. Sadakat ilkesinin uygulamadaki yansımalarını daha net görebilmek için, özellikle bağlamsal nüansların yoğun olduğu edebî metinlerden bir örnek ele alınmıştır.

**Tablo 1. Edebî Çeviri**

| ChatGPT-5                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | İnsan Çevirisi                                                                                                                                                                                                      | Kaynak Metin                                                                                                                                                                                  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Ve o, gülümsediğinde, inci gibi dişleri belirir,<br/>Sanki parlak bir ışık, sıcak kumlar arasındaki<br/>nemli, yumuşak bir kum<br/>tümseğinden süzölmüş gibi...</p> <p>Yüzü ise sanki güneş, ışık pelerinini onun üzerine bırakmış;<br/>Teni öylesine berrak ve arı durudur ki,<br/>Üzerinde en ufak bir iz, çizgi, gölge yoktur</p> | <p>Gülümsüyor koyu kırmızı dudaklarıyla<br/>Saf ve nemli kum tepesinden çıkmış papatyalar gibi<br/>Bir yüz ki güneşin harmanisini geçirmiş üzerine<br/>Tek bir kırışık bulamazsın berrak teninde uğraşma nafile</p> | <p>وَتَبَسُّمٌ عَنِ الْمَيِّ كَانَ مُنَوَّرًا<br/>تَخْلَلُ خُرُ الرُّمْلِ دَغْصَ لَهُ نَدٍ<br/>وَوَجْهَ كَانَ الشَّمْسُ الْفَتْ رَدَاءَهَا<br/>عَلَيْهِ نَقِي اللَّوْنُ لَمْ يَتَخَدَّدْ.</p> |

**Kaynak:** Suçin, 2020.

ChatGPT-5 çevirisi incelendiğinde, kaynak metinden uzaklaşarak bir çıktı sunduğu görölmektedir. İnsan çevirisinde ise ileti, olabildiğince sade ve akıcı bir biçimde aktarılmıştır. ChatGPT-5 çevirisinde ekleme stratejisine başvurulmuş, bu durum ise kaynak metinden uzaklaşılmasına yol açmıştır. Örneğin, “وَتَبَسُّمٌ عَنِ الْمَيِّ كَانَ مُنَوَّرًا” dizesi insan çevirisinde “Gülümsüyor koyu kırmızı dudaklarıyla” şeklinde aktarılmışken, ChatGPT-5 çevirisinde “Ve o, gülümsediğinde, inci gibi dişleri belirir” biçiminde çevrilmiştir. Dolayısıyla ChatGPT-5 çevirisinde kaynak metinde bulunmayan “inci gibi dişleri” ve “iz, çizgi, gölge” gibi eklemelerle anlam genişlemesine gidildiği görölmektedir. Bu eklemeler, biçimsel sadakati bozmakta ve kaynak metnin görsel imge yapısına müdahale etmektedir. İnsan çevirisi ise, “Gülümsüyor koyu kırmızı dudaklarıyla” gibi ifadelerle kaynak metindeki mecazı ve görsel etkiyi doğrudan korumuş, ayrıca “Saf ve nemli kum tepesinden çıkmış papatyalar” ifadesiyle orijinalin imgelerini hedef dilin estetik normlarına uygun biçimde aktarmıştır.

Bu örnek, edebî çevirilerde ekleme ve çıkarma stratejilerinin estetik katkı sağlayabileceğini ancak yapay zekâ çevirilerinde bu tür sapmaların çoğu zaman bağlamı zedelediğini göstermektedir. Dolayısıyla sadakat ilkesinin korunması, yalnızca dilsel eşdeğerlik değil, aynı zamanda bağlamsal ve estetik uyum açısından da önem taşımaktadır. Yapay zekâ destekli çevirilerde bu ilkenin sağlanabilmesi için insan çevirmenlerin son okuma ve bağlam denetimi süreçlerinde aktif rol üstlenmeleri gerekmektedir.

**Kültürel Uyum:** Çevirmen, kültürel normlar ve dilsel anlam arasındaki ilişkiyi kurma noktasında, kaynak ve hedef dildeki kültürel bağlamı etik çerçevede aktarmalıdır. Bu durumda, kaynak metinde yer alan deyimsel ifadeler ya da kültüre özgü unsurların, hedef dile aktarımı sağlanırken çevirmenin sözcük düzeyindeki bir çeviriyle sınırlı kalmayıp, hedef kültürü de gözetken bir denge kurması gerekmektedir (Ahmadova, 2025, s. 5). Yapay zekâ destekli çeviri sistemlerinde ise deyimsel ifadelerin ve kültürel öğelerin hedef dile aktarımı bağlamsal kopukluğun yaşanmasına ve yanlış

yorumlamaların gerçekleşmesine sebebiyet vermektedir. Etik çerçevede ele alındığında ise yapay zekâ, hedef kültür hâkimiyetinin zorluğu ve hedef okuyucunun kültürel bağlamını gözetememesi gibi etkenler neticesinde etik sorunların gerçekleşmesine yol açabilmektedir.

Kültürel uyum, çeviride yalnızca sözcük düzeyinde anlam aktarımını değil, aynı zamanda kaynak metindeki kültürel unsurların hedef kültürde aynı işlevi görececek biçimde yeniden üretilmesini ifade eder. Nida’ya göre, kültürel uyum, “dinamik eşdeğerlik” anlayışının temel bileşenidir; bu yaklaşıma göre amaç, hedef okurda kaynak metnin okurunda uyandırdığı etkiyi mümkün olduğunca eşdeğer biçimde yaratmaktır (Nida, 1964, s. 159). Venuti ise bu süreci “yerleştirme” ve “yabancılaştırma” stratejileri bağlamında değerlendirerek, çevirmenin kültürel aktarımda hangi noktada hedef kültürün beklentilerine uyum sağladığını ya da kaynak kültür öğelerini koruduğunu ele alır (Venuti, 1995, ss. 20-21). Bu bağlamda, özellikle atasözleri, deyimler ve kültürel göndermeler, kültürel uyumun en yoğun biçimde gözden geçirildiği metin türleridir.

Yapay zekâ destekli çeviri araçları, kültürel öğelerin aktarımında çoğunlukla biçimsel eşdeğerliğe odaklanan bir yaklaşım benimsemekte, bu durum da bağlamsal kopukluklar ve hedef okurun anlamı yanlış yorumlaması gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Özellikle hedef kültürde yer alan atasözleri ve deyimler, biçimsel eşdeğerlik çerçevesinde doğrudan sözcük karşılıklarıyla çevrildiğinde işlevsel eşdeğerlik sağlanamamakta ve kültürel uyum göz ardı edilebilmektedir.

**Tablo 2. Atasözü**

| ChatGPT-5                                                                           | İnsan Çevirisi                                      | Kaynak Metin                                                                                                   |
|-------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Yavaşlıkta selamet, acelede pişmanlık vardır.<br>Eşek zencefilin tadından ne anlar? | Acele işe şeytan karışır.<br>Eşek hoşaftan anlamaz. | فِي التَّائِي السَّلَامَةُ وَفِي الْعَجَلَةِ الدَّامَةُ.<br>مَا يُدْرِي الْخَمِيرُ عَنْ أَكْلِ الزَّنْجَبِيلِ. |

**Kaynak:** Karlı, 2017.

Yapay zekâ destekli çeviri araçları, atasözleri ve deyimler gibi kültürel yoğunluğu yüksek dilsel yapıları hedef dile aktarırken çoğunlukla sözcük düzeyinde eşleştirmeye yönelmektedir. Bu yaklaşım, anlamın genel çerçevesini koruyor gibi görünse de hedef dilde doğal söyleyiş ve kültürel işlevin yeniden üretilmesini çoğu zaman engellemektedir. Oysa atasözleri, yalnızca kelime anlamlarıyla değil, hedef kültürdeki yerleşiklikleri ve iletişimsel etkileriyle değer kazanan yapılardır. Bu nedenle bu tür ifadelerin çevirisinde biçimsel eşdeğerlikten ziyade işlevsel eşdeğerlik esas alınmalıdır.

N

i

t

e

kim tabloda yer alan “فِي التَّائِي السَّلَامَةُ وَفِي الْعَجَلَةِ الدَّامَةُ” atasözü, ChatGPT-5 tarafından “Yavaşlıkta selamet, acelede pişmanlık vardır” biçiminde çevrilmiştir. Bu çeviri, kaynak metindeki kavramları doğru karşılamakla birlikte, Türkçede yerleşik bir atasözü formu taşımamakta ve söyleyiş

bakımından açıklayıcı bir cümle düzeyinde kalmaktadır. Dolayısıyla ifade, hedef dilde atasözüne özgü özlülük, ritim ve kültürel çağrışım gücünden yoksun bir yapı sergilemektedir. Buna karşılık insan çevirisinde tercih edilen “Acele işe şeytan karışır” atasözü, kaynak metindeki temel iletiyi hedef kültürde işlevsel olarak karşılayan yerleşik bir ifadedir. Bu tercih sayesinde, kaynak metnin uyarı ve öğüt niteliği Türkçede tanınmış bir söyleyiş kalıbı üzerinden yeniden üretilmiş; böylece yalnızca anlam değil, aynı zamanda iletişimsel etki de korunmuştur. Bu yönüyle insan çevirisinin, Nida’nın dinamik eşdeğerlik yaklaşımıyla uyumlu olduğu ve hedef okurda benzer bir etki oluşturmaya amaçladığı söylenebilir. İkinci atasözünün karşılaştırmalı analizi yapıldığında, insan çevirisinde hedef dil kültürü göz önünde bulundurularak, işlevsel açıdan aynı anlamı taşıyan çeviri eylemi gerçekleştirilmiştir. İnsan çevirisinin bu yaklaşımı, çeviri etiğinde kültürel uyum ilkesinin nasıl uygulanması gerektiğine dair iyi bir örnek oluşturmaktadır. ChatGPT-5 çevirisine bakıldığında ise diğer örnekte olduğu gibi biçimsel eşdeğerlik sağlanarak, kaynak metin gözetilerek çeviri yapılmıştır. زنجیل kelimesinin “zencefil” olarak çevrilmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

Karşılaştırma sonucunda, yapay zekâ çevirilerinin kültürel bağlamı aktarma ve işlevsel eşdeğerlik sağlama potansiyelinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, kültürel uyum etiğinin gözetilmemesi, okurun mesajı eksik veya hatalı biçimde anlamasına yol açabilmektedir. Yapay zekâ destekli çeviri sistemlerinin, deyimsel ve kültürel ifadelerin tanıyabilmesi ve öncesinde belirli kültürel verilerle eğitilmesi, olası etik sorunların giderilmesine olanak tanıyarak daha işlevsel ve bağlama uygun çevirilerin üretilmesini mümkün kılacaktır.

*Şeffaflık:* Çeviri etiğinin temel ilkelerinden biri olan şeffaflık, siyasi ya da kurumsal düzeyde olan metinlerde, iletinin hedef dile doğru ve bağlama uygun bir şekilde aktarılmasını gerektirmekte (el Kadery vd., 2025, s. 6), bu gereklilik, çevirmenin etik sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir. Çevirmenin, metnin üslubunu değiştirmeden ve yönlendirme yapmadan çeviri eylemini gerçekleştirmesi, alıcıyı yanıltmama açısından etik önem taşımaktadır. Şeffaflık ilkesi, dilsel doğruluğun yanında bilgi bütünlüğü ve bağlamsal tutarlılığı da kapsayan etik bir çerçevedir. Yapay zekâ destekli çeviri araçlarında ise bu durum daha da zorlaşmaktadır. Çünkü bağlamı tam kavrayamama, terminolojik kavramların yanlış aktarımı ya da anlamın çarpıtılarak aktarımı gibi riskler, şeffaflık ilkesinin gözetilmemesine sebebiyet verebilmektedir. Aşağıdaki örnek, söz konusu riskin somut bir yansımasını ortaya koymaktadır:

**Tablo 3. Diplomatik Metin**

| ChatGPT-5                                                                                                                                                              | İnsan Çevirisi                                                                                                                              | Kaynak Metin                                                                                                                                                                                                                             |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Suudi Arabistan'ın iki kutsal mabudunun hizmetkârı Kral Abdullah, İspanya Kralı'ndan bir mesaj aldı ve mesajı Suudi Arabistan'daki İspanya Büyükelçisi'ne teslim etti. | Suudi Arabistan Kralı Abdullah, İspanya Kralından bir mektup aldı. Mektubu, İspanya'nın Suudi Arabistan nezdindeki büyükelçisi teslim etti. | إِلَّا تَسَلَّمَ خَادِمُ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ الْمَلِكِ الْإِسْبَانِيَّ عَبْدُ اللَّهِ رَسُولَهُ مِنَ الْعَاجِلِ وَسَلَّمُ الرَّسَالَةِ لِخَادِمِ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ السَّيِّدِ الْإِسْبَانِيَّ لَدَى السُّعُودِيَّةِ. |

**Kaynak:** Suçin, 2023.

Diplomatik ya da resmî olarak nitelendirebileceğimiz bu örnekte insan çevirisi ile ChatGPT-5 çevirisi arasında belirgin farklılığın olduğunu ifade etmek mümkündür. ChatGPT-5 örneğinde yer alan “iki kutsal mabudunun hizmetkârı” ifadesi yer almakta ancak, “خادم الحرمين الشريفين” ifadesi “İslam hükümdarları” tarafından kullanılan kraliyet unvanını temsil eder. ChatGPT-5 bu ifadeyi motamot çevirmiş ve çeviride anlamsal bağlamın ortadan kalkmasına sebep olmuştur. İnsan çevirisinde ise kültürel bağlam dikkate alınıp “kral” ifadesi kullanılarak eşdeğerlik sağlanmıştır. “Mesaj, mektup” anlamına gelen رسالة kelimesi her iki çeviride de kullanılmış ancak cümlelerin bağlamı itibarıyla mektup kelimesinin kullanımının daha yerinde olduğu görülmektedir. Şeffaflık etik ilkesinin temel noktası olan doğruluk, ChatGPT-5 çevirisinin son cümlesinde yerine getirilmemiştir. Kaynak metinde yer alan “وسلم الرسالة لخادم الحرمين الشريفين السفير الإسباني لدى السعودية” cümlesinin Türkçedeki karşılığı “Mektubu, İspanya'nın Suudi Arabistan nezdindeki büyükelçisi teslim etti” şeklinde olmalıyken, ChatGPT-5 çevirisinde “mesajı Suudi Arabistan'daki İspanya Büyükelçisi'ne teslim etti” şeklinde hedef dile aktarımı sağlanmıştır. Kaynak metne göre mektubu ileten İspanya'nın büyükelçisiyken, ChatGPT-5 çevirisinde ileten-alan rol tersine çevrilmiştir. Yapılan hata alıcı üzerinde yanlış yönlendirmelere sebebiyet verebilmektedir. Bu tür bir hata, çeviri sürecinin yeterince doğru sunulmaması sonucunda, alıcının olay örgüsünü yanlış anlamasına neden olarak metnin güvenilirliğini zedelemekte ve şeffaflık ilkesinin ihlal edilmesine neden olmaktadır.

Diplomatik, hukuki ya da resmî metinlerde şeffaflık ilkesinin ana unsurları olan açıklık, doğruluk ve eksiksiz bilgi aktarımı, yapay zekâ destekli çeviri araçlarında göz ardı edilebilmektedir, bu durum şeffaflık etik ilkesinin yapay zekâ çevirilerinde ne ölçüde ihlal edilebileceğini göstermektedir. Yapay zekâ destekli çeviri süreçlerinde insan çevirmenlerin denetimi ve çeviri çıktısının gözden geçirilmesi, sürecin hem güvenilirliğini hem de etik ilkelere uyumunu sağlamak açısından etken rol oynamaktadır.

## Sonuç

Bu çalışmada, Arapça–Türkçe dil çifti özelinde yapay zekâ destekli çeviri çıktıları, edebî metinler, atasözleri ve diplomatik metinler üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve elde edilen veriler etik çeviri ilkeleri çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında özellikle kaynak metne

sadakat, kültürel uyum ve şeffaflık ilkeleri temel alınarak gerçekleştirilen incelemeler sonucunda, yapay zekâ destekli çeviri sistemlerinin bu alanlarda belirli sınırlılıklar taşıdığı tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgular, yapay zekâ çevirilerinin teknik doğruluk açısından belirli bir başarı düzeyine ulaşmış olmasına rağmen, kültürel yoğunluğu yüksek metin türlerinde bağlamsal anlamı koruma ve hedef kültürde işlevsel eşdeğerlik sağlama konusunda yetersiz kaldığını göstermiştir. Özellikle edebî metinlerde anlam genişletme ve yorum ekleme eğiliminin, atasözlerinde ise biçimsel eşdeğerliğe bağlı kalınarak kültürel işlevin ihmal edilmesinin, etik açıdan sorunlu çıktılar ürettiği ortaya konmuştur. Diplomatik metinlerde ise terminolojik ve bağlamsal hataların, iletinin yönünü değiştirebilecek düzeyde anlam sapmalarına yol açtığı belirlenmiştir.

Bu bulgular doğrultusunda, yapay zekâ destekli çeviri sistemlerinin yalnızca dilsel doğruluk temelinde değil, aynı zamanda etik ilkeler doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiği açık biçimde ortaya konmuştur. Çalışma, Arapça–Türkçe dil çifti bağlamında etik çeviri ilkelerinin somut metin örnekleri üzerinden analiz edilmesi bakımından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Özellikle farklı metin türleri üzerinden gerçekleştirilen karşılaştırmalı analizler, etik sorunların metin türüne göre değişkenlik gösterdiğini ortaya koyarak alana yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.

Sonuç olarak, yapay zekâ destekli çeviri sistemlerinin tek başına yeterli olmadığı; özellikle kültürel ve bağlamsal hassasiyet gerektiren metinlerde insan çevirmen denetiminin zorunlu olduğu sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda, çeviri teknolojilerinin geliştirilmesi sürecinde kültürel bağlamı dikkate alan ve etik ilkelerle uyumlu algoritmaların oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca, gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı yapay zekâ sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve daha geniş veri setleri üzerinden analizler yapılması, alandaki etik tartışmaların derinleştirilmesine katkı sağlayacaktır.

---

**Hakem Değerlendirmesi:** Dış Bağımsız

**Yazar Katkısı:** Merve DOĞU: %50, Sezer YILMAZ: %50

**Destek ve Teşekkür Beyanı:** Çalışma için destek alınmamıştır.

**Etik Onay:** Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

**Çıkar Çatışması Beyanı:** Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Peer Review:** Independent double-blind

**Author Contributions:** Merve DOĞU: 50%, Sezer YILMAZ: 50%

**Funding and Acknowledgement:** No support was received for the study.

**Ethics Approval:** This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

---

**Conflict of Interest:** There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

---

## Kaynakça

- Ahmadova, A. (2025), The ethics of translation: An analytical study of accuracy, cultural sensitivity, and technological impact. *Global spectrum of research and humanities*, 2(1), 4-11. <https://doi.org/10.69760/gsrh.01012025001>
- Aktaş, K. (2014). Etik-ahlâk ilişkisi ve etiğin gelişim süreci. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 22-32.
- Arf, C. (1959). *Makineler düşünebilir mi ve nasıl düşünebilir?* [Bildiri sunumu]. Halk Konferansları, Erzurum.
- Bardakçı, T. & Karaman, M. İ. (2022). Tıp etiği prensipleri yapay zekâ etiği için yol gösterebilir mi? T. Bardakçı & M. İ. Karaman (Ed.), *Yapay Zekâ Etiği* içinde (s. 57-79). İsar Yayınları.
- Baytar, İ. (2021, 1-2 Kasım). *Etik kurallar bağlamında çeviri etkinliği* [Bildiri sunumu]. Uluslararası Dil ve Çeviribilim Kongresi, İstanbul.
- Chesterman, A. (2001). Proposal for a hieronymic oath. *The Translator*, 7(2), 139-154. <https://doi.org/10.1080/13556509.2001.10799097>
- Dignum, V. (2018). Ethics in artificial intelligence. *Ethics and Information Technology*, 20, 1-3.
- el-Kadery, S. A. K. & Almority, M. M. (2025). Artificial intelligence and ethical practices: A study in the realm of translation. *International Journal of Linguistics And Translation Studies*, 6(2), 1-15. <https://doi.org/10.36892/ijlts.v6i2.563>
- Karabağ, M. (2021). Ahlakî değerlerin kodlanabilmesi bağlamında yapay zekâ etiğine kuramsal bir bakış. *TRT Akademi*, 6(13), 748-767.
- Karlı, İ. (2017). *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*. Mektep Yayınları.
- Köse, U. (2021). Etik kuramlar ve yapay zekâ. U. Köse (Ed.), *Yapay Zekâ Etiği* içinde (s.19-34). Nobel Yayıncılık.
- Kurt, G. (2024). Yapay zekânın çeviriyle imtihanı: Arapça–Türkçe şiir çevirisi üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 638-652. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981156>
- Mahmutoğlu, A. (2009). Etik ve ahlâk; benzerlikler, farklılıklar ve ilişkiler. *Türk İdare Dergisi*, 81(463-464), 225-249.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating*. Leiden: E. J. Brill.
- OpenAI. (2025, 3 Haziran). ChatGPT yapay zekâ modeli. 24 Nisan 2026 tarihinde <https://chat.openai.com/> adresinden edinilmiştir.
- Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş* (Çev. V. Atayman & G. Sezer). Ayrıntı Yayınları.

- Stroll, A. A., Long, A. A., Bourke, V. J., & Campbell, R. (2009). *Etik Kuramları* (Çev. M. Türkeri). Lotus Yayınları.
- Suçin, M. H. (2020). *Yedi Askı Şiirleri*. Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Suçin, M.H. (2023). *Haber Çevirisi*. Opus Yayınları.
- Şenyaman, G. (2023). Arapça yabancı dil öğretiminde yapay zekânın geleceği: ChatGPT-5 örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 1057-1070.
- Tekbey, O. & Alaybeyoğlu, A. (2023). Yapay zekânın kullanım alanları ve etik sorunlar. *Uluslararası İleri Doğa Bilimleri ve Mühendislik Araştırmaları Dergisi*, 7(9), 144-159.
- Thwala, P. (2023). Ethics: A mini-literature review. *International Journal of Political Science and Public Administration*. 3(1), 79-85. <https://doi.org/10.51483/IJPSPA.3.1.2023.79-85>
- Tok, Z. (2020). Makine Çevirisi ve Çeviri Kuramları. *International Journal of Language Academy*, 8(1), 394-403. <http://dx.doi.org/10.29228/ijla.41874>
- Topakkaya, A. & Eyibaş, Y. (2019). Yapay zekâ ve etik ilişkisi. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 70, 81-99.
- Turan, T., Turan, G., & Küçüksille E.U., (2022), Yapay zekâ etiği: Toplum üzerine etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 13(2), 292-299. <https://doi.org/10.29048/makufebed.1058538>
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Yeşilkaya, N., (2022). Yapay zekâyâ dair etik sorunlar, *Şarkiyat İlim Araştırmaları Dergisi*, 14(3), 948-963.
- Yılmaz, S. (10-11 Ekim 2024). *Arapça-Türkçe yapay zekâ çevirilerinde etik sorunlar ve iyileştirme stratejileri*. [Bildiri sunumu]. Türkiye’de Çeviribilim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul.
- Yılmaz, S. (2023). Arapça – Türkçe çeviri türlerinde nöral makine çeviri modellerinin verimliliği: ChatGPT Örneği, *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies*, 43, 339-355. <https://doi.org/10.26650/jos.1324416>
- Yılmaz, Y. (2021). Yapay zekâ ve sağlık etiği, U. Köse (Ed.), *Yapay Zekâ Etiği* içinde (s. 203-221). Nobel Yayıncılık.

## Extended Abstract

Translation has historically played a decisive role in shaping intercultural communication, the transfer of knowledge and experience, as well as diplomatic and social processes. Functioning as a bridge between languages and cultures, translation involves more than mere linguistic transfer; it ensures that meaning and cultural nuances are appropriately



reflected in the target language. In this respect, translators not only transfer information between source and target languages but also take into account the cultural and social dimensions embedded in the text. The presence of cultural elements in literary texts, proverbs, and diplomatic discourse highlights the importance of preserving semantic integrity and cultural appropriateness in the target language. This underscores the central role of the translator, whose responsibility extends beyond identifying lexical equivalents to conveying meaning comprehensively to the target audience. As a dynamic process, translation is shaped by the translator's experience, cultural competence, and ethical stance, all of which influence the quality of the final product.

Recent advancements in artificial intelligence technologies have also transformed the translation industry and introduced significant structural changes. Neural Machine Translation (NMT) systems have reached a level at which they can produce more fluent and contextually appropriate outputs across languages. Tools such as DeepL, Google Translate, and the ChatGPT-5 system, as advanced language models, have progressively enhanced translation performance across language pairs. While the speed, cost-effectiveness, and accessibility of these tools accelerate the translation process, concerns remain regarding ethical compliance, preservation of cultural context, and maintenance of semantic integrity. Translation quality cannot be reduced to technical accuracy alone; rather, the function of the source text, its cultural context, and its effect on the target audience are equally crucial. In this regard, human translators' supervision, cultural review, and adaptive interventions play a decisive role in ensuring translation quality. When evaluated within the framework of translation ethics, principles such as transparency, fidelity to the source text, and cultural appropriateness yield reliable outcomes only when supported by human expertise rather than relying solely on technical systems. Therefore, combining the speed and efficiency of machine translation with human ethical and cultural oversight enables the production of higher-quality translation outputs. This integrated approach is essential for maintaining ethical and cultural responsibility in translation practices.

In this study, translations within the Arabic–Turkish language pair are evaluated through the ChatGPT-5 artificial intelligence system, and text types rich in cultural meaning—such as literary texts, proverbs, and diplomatic discourse—are analyzed. The evaluation process is conducted within the framework of three core ethical principles: transparency, fidelity to the source text, and cultural appropriateness. Human translations and AI-generated outputs are examined comparatively.

The primary objective of the research is to demonstrate that, in machine translation, not only linguistic accuracy but also cultural transfer and the preservation of semantic integrity constitute essential ethical considerations.

Accordingly, the study adopts a holistic perspective that evaluates both the opportunities offered by translation technologies and the ethical risks they entail. The findings reveal that, particularly between linguistically and culturally distinct languages such as Arabic and Turkish, the challenges observed in machine translation extend beyond technical limitations. These challenges include inaccurate transfer of meaning, misinterpretation of idiomatic expressions, and the neglect of culturally embedded elements.

Methodologically, the study first identifies the text types included in the analysis, after which both AI-generated translations (via the ChatGPT-5 system) and human translations of these texts are compiled. The translation outputs are then examined comparatively through qualitative content analysis. The evaluation criteria are established within the framework of ethical translation principles, with particular emphasis on transparency, fidelity, and cultural appropriateness. The findings indicate that, in the Arabic–Turkish language pair, AI-assisted translations struggle to preserve semantic integrity, particularly in literary texts and culturally dense content. In proverbs and idiomatic expressions, although lexical-level accuracy is often achieved, the intended contextual meaning is not adequately conveyed in the target language, and the target culture is frequently overlooked. In diplomatic texts, elements such as formality and neutrality-essential features of diplomatic discourse—are at times conveyed incompletely or inaccurately.

The study demonstrates that AI-assisted translation tools pose distinct ethical risks, particularly in texts characterized by rich cultural context. The findings for the Arabic–Turkish language pair indicate that, although machine translation systems can achieve technical accuracy, they exhibit significant limitations in capturing contextual meaning and maintaining cultural coherence. The research highlights the need to strengthen the integration of cultural context and to embed ethical considerations into the development of AI-based translation systems. Furthermore, the results indicate that human translators play a critical role in AI-assisted translation processes. Post-editing by human translators significantly improves both the quality and reliability of translation outputs. Especially in culturally dense texts, human supervision emerges as an indispensable requirement for ensuring accurate contextual interpretation, preserving meaning in the target language, and adhering to ethical principles. Despite the advantages of machine translation in terms of speed and cost, the study suggests that collaborative interaction between AI systems and human translators produces more reliable and context-sensitive translation outcomes. In this respect, achieving advanced levels of target-culture appropriateness, semantic depth, and communicative effectiveness necessitates a hybrid approach. Accordingly, the study emphasizes that the development of translation technologies should not be guided solely by technical accuracy but must also incorporate cultural and ethical competencies as fundamental components.